

K nejstarší ikonografii sv. Jeronýma na českých památkách doby posledních Přemyslovců a jejím pramenům*

MARTIN SLEPIČKA

Katedra historie, Filozofická fakulta, Ostravská univerzita

To the oldest iconography of St. Jerome on the Bohemian monuments of the last Přemyslid period and its sources

Abstract: The article deals with the oldest known iconography of St. Jerome on the medieval Bohemian monuments of the last Přemyslid and the previous iconography of St. Jerome on early and high medieval European monuments. St. Jerome represents one of the Four Great Latin Church Fathers and the famous Doctor of The Church. The study corrects the mistakes of older research and in the broader context of the age and previous iconographic tradition in the Early and High medieval European art deals in detail with the seven oldest known depictions of St. Jerome in the Bohemian art in the winter and lost summer part of Albert Míšeň's Lectionary and the "Gigantic" Bible of Vyšší Brod. These variable and innovative depictions from the turn of the 13th and 14th centuries distinguish from the St. Jerome's later iconography (including the newly arrived iconographic types) in the second half of the 14th and 15th centuries. The study also develops the knowledge on the occasion of the 1600th anniversary of the death of St. Jerome.

Keywords: Middle Ages, Bohemian art, Christian iconography, Hagiography, Church Father, St. Jerome.

Tematika ikonografie křesťanských světců vztažená k českým zemím v období středověku dosud nepatří mezi badateli k době zpracovaným ani často reflektovaným tématům. Je nutno konstatovat, že tento stav vznikl především ve druhé polovině 20. století, kdy se na rozdíl od badatelů ze zemí západní Evropy, kde v té době vznikly základní ikonografické lexikony, monografie a řada dílčích studií,¹ badatelé původem z českých zemí, kteří mohli využít do-

---

* Studie vznikla v rámci řešení specifického výzkumu Ostravské univerzity SGS08/FF/2018-2019/*Normy a hodnoty ve středověké společnosti* a vychází z autorovy magisterské diplomové práce *Ikonografie sv. Jeronýma v českém středověkém umění*, doporučené k samostatnému publikování, jež byla obhájena na Katedře historie Filozofické fakulty Ostravské univerzity v roce 2018.

stupnosti pramenů, modernímu systematickému ikonografickému bádání až na výjimky nevěnovali. To bylo zapříčiněno jednak myšlenkovou i fyzicky neprostopnou železnou oponou, přes niž neproudily ze Západu progresivní směry, ale i nepříznivým ideologickým pohledem na křesťanství u vládnoucího totalitního režimu v Československu, což se odrazilo na výběru a zpracování jiných témat. Situace se však zlepšila zejména v posledním dvacetiletí, kdy se začalo pomalu rozvíjet i bádání o světecké ikonografii v českém středověku.²

V této studii se chci zaměřit na nejstarší ikonografii osobnosti významného latinského církevního otce sv. Jeronýma, který se vzhledem k národnostnímu zabarvení kultu sv. Jeronýma v českých zemích v epoše středověku, vzkvétajícímu zejména za vlády českého krále Karla IV., dočkal jako jeden z mála křesťanských světců již v sedmdesátých letech 20. století prvotního zpracování své ikonografie na českých středověkých uměleckohistorických památkách.³ Tato stručná studie Josefa Kráasy se však oproti svému široce pojatému názvu zaměřila na úzké období vlády českých králů Karla IV. a jeho syna Václava IV., přičemž si ale nebyla vědoma sedmi nejstarších známých různorodých a ikonograficky zajímavých zobrazení sv. Jeronýma na českých památkách ze závěru 13. a počátku 14. století. Tento nedostatek za využití starších poznatků z Friedlovy monografie k dnes ztracené letní části Lekcionáře Alberta Míšeňského,⁴ v němž se nacházela hned čtyři Jeronýmova vyobrazení, sice částečně napravila pozdější studie Zuzany Všetečkové a Jana Royta k pramenům ikonografie nástěnné malby v bývalé roudnické klášterní knihovně,⁵ avšak ani ona nerefletovala a neinterpretovala

---

¹ Srov. SLEPIČKA, Martin: Ikonografie sv. Augustina z Hippo v českém středověkém umění do roku 1420. In: *Historica. Revue pro historii a příbuzné vědy*. Tom. 8, vol. 1, 2017, s. 20.

² Stalo se tak především zásluhou mnohých studií prof. Jana Royta a recentního výzkumu v rámci kvalifikačních prací na českých katedrách, srov. tamtéž, s. 20-21.

³ KRÁSA, Josef: K ikonografii sv. Jeronýma v českém umění. In: PETR, Jan – ŠABOUK, Sáva (eds.): *Z tradic slovanské kultury v Čechách. Sázava a Emauzy v dějinách české kultury*. Praha : Universita Karlova, 1975, s. 95-100.

⁴ FRIEDL, Antonín: *Lekcionář Arnolda Míšeňského. Jeho vztah k maliřské škole řecko-italské*. Praha : Emporium, 1928.

⁵ VŠETEČKOVÁ, Zuzana – ROYT, Jan: *K pramenům ikonografie malby v bývalé klášterní knihovně v Roudnici nad Labem*. In: *Umění*. Tom 35, vol. 6, 1987, s. 520-539.

v dostatečné míře všechna nejstarší známá Jeronýmova vyobrazení. Cílem této mé studie bude proto opravit nedostatky staršího bádání a v širším kontextu doby a předchozí zobrazovací tradice v evropském umění raného a vrcholného středověku podrobně pojednat o sedmi nejstarších známých vyobrazeních sv. Jeronýma české proveniencie v zimní a ztracené letní části Lektionáře Alberta Míšeňského a „gigantické“ Vyšebrodské bibli, které se svou variabilitou a mírou inovativnosti na přelomu 13. a 14. století výrazně odlišují od Jeronýmovy pozdější ikonografie (včetně nově příšlých ikonografických typů) v druhé polovině 14. a 15. století, a prohloubit tak u příležitosti 1600. výročí smrti sv. Jeronýma poznání v oboru křesťanské ikonografie.

Ikonografie sv. Jeronýma v Evropě raného a vrcholného středověku

Protože výše zmíněná nejstarší známá dochovaná vyobrazení sv. Jeronýma na českých uměleckohistorických památkách pochází až z přelomu 13. a 14. století, je jasné, že kompozice, ikonografické typy či obecné a osobní atributy užití na těchto vyobrazeních musely nutně vycházet ze starších vzorů. Ty je dnes možno sledovat pouze na zahraničních památkách, na nichž se figura sv. Jeronýma poprvé objevila již na počátku 7. století. V následném umění raného a vrcholného středověku se ikonografický idiom rozvíjel, přičemž se postupně do Jeronýmovy ikonografie dostávaly nové legendární prvky, až se během 13. století ikonografie sv. Jeronýma ustálila na dvou ikonografických typech – kněze a mnicha v příslušných oděvech.

Vůbec nejstarší známé vyobrazení sv. Jeronýma na uměleckohistorických památkách se nachází na reversu Boëthiova diptychonu datovaného do doby krátce po smrti sv. Řehoře Velikého roku 604.⁶ Na této malbě na slonovině byli bez nimbů, užívaných již v malířské tradici pozdně antického portrétu, vyobrazeni tři významní církevní

---

⁶ Brescia, Santa Giulia Museo della Città, no. 7, malba na slonovině, Boëthiův diptychon, po 604. K dyptychonu blíže např. JUNGBLUT, Renate: *Hieronymus. Darstellung und verehrung eines Kirchenvaters*. Bamberg : Kurt Ullrich, 1967, s. 3-4; WERNER, Friederike: Hieronymus. In: BRAUNFELS, Wolfgang (Hrsg): *Lexikon der christlichen Ikonographie, Band VI. Ikonographie der Heiligen, Crescentianus von Tunis bis Innocentia*. 3. vydání 2004, Rom : Herder, 2004, sl. 520; STEGER, Denise: Die bildliche Darstellung der vier großen lateinischen Kirchenväter vor ihrer Sanktionierung unter papst Bonifatius VIII. im Jahre 1298. In: *Römische Quartalschrift für die christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte*. Tom. 94, 1999, s. 212-214.

otcové, zleva sv. Jeroným, sv. Augustin a sv. Řehoř Veliký s identifikujícími nápisy nad hlavami. Svatý Jeroným byl zpodobněn jako frontálně stojící polopostava kněze, která pravou rukou žehná a v levé ruce drží stejně jako ostatní církevní otcové knihu představující aluzi na jejich učenost a četnou spisovatelskou činnost. Na Jeronýmovu příslušnost k duchovnímu stavu (v roce 379 vysvěcen biskupem Paulinem II. z Antiochie na kněze) upomíná tonzura a rovněž příslušný liturgický oděv – alba a kasule.

Další rozvoj Jeronýmovy ikonografie nastal v souvislosti s epochou karolínské renesance, kdy se v souvislosti s rostoucím významem kultu sv. Jeronýma, resp. čtyř velkých západních církevních otců, prokazatelně etablovala a sv. Jeroným byl často znázorňován jako autor (spisovatel) s knihou či píšící autor za pulpitem (*Autorenbild*).⁷ Kompozice píšícího spisovatele navazovala na původní raně helénistickou portrétní tradici v zobrazování autorů textu, na kterou zase navázalo umění křesťanské, zvláště pak karolínská a otonská knižní malba, v rámci nichž se vyobrazení sv. Jeronýma pak často nacházela v rukopisech biblí,⁸ neboť sv. Jeroným byl původcem latinského překladu bible, který se začal takřka výhradně užívat právě v právě v období karolínské renesance.⁹

Výše uvedené skutečnosti dokládají dochovaná Jeronýmova vyobrazení na památkách karolínského umění. Například na miniatuře datované do 8. století, která je součástí karolínského rukopisu výboru Jeronýmových *Epistularum* pocházejícího z opatství Corbie,¹⁰ byl sv. Jeroným zobrazen jako nimbovaný trůnící spisovatel s knihou v ruce a s nohama na *suppedaneu*, avšak oproti jeho nejstaršímu vyobrazení na reversu Boëthiova diptychonu nebyl zpodobněn jako

---

⁷ Svatý Jeroným byl rovněž výjimečně znázorňován též jako učitel (vykladač). Srov. RUSSO, Daniel: *Saint Jérôme en Italie. Étude d'iconographie et de spiritualité (XIIIe-XVe siècle)*. Paris : La Découverte, 1999, s. 27-28.

⁸ Srov. tamtéž, s. 28-29; JUNGBLUT, R.: *Hieronymus*, s. 266-268.

⁹ Srov. KRAFL, Heinrich: *Slovník starokřesťanské literatury. Život, spisy a nauka řeckých, latinských, syrských, egyptských a arménských církevních otců*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 169.

¹⁰ Sankt-Peterburg, Ruská národní knihovna, sign. Cod. Lat. Q.v.I.N. 13, miniatuura z rukopisu Jeronýmových Dopisů, 8. století, fol. 3v. K miniatuře např. JUNGBLUT, R.: *Hieronymus*, s. 5-6; RICE, Eugene Franklin: *Saint Jerome in the Renaissance*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1985, nestr. ilustrace před s. 1.

kněz v liturgickém oděvu,¹¹ nýbrž jako antický učenec oděný v tóze. Oproti tomu je v bohatě iluminované První bibli Karla II. Holého,¹² zhotovené v klášteře sv. Martina v Tours někdy kolem roku 845, možno nalézt nejstarší tři známá scénická vyobrazení ze života sv. Jeronýma,¹³ která ve třech horizontálních pásích vizuálně znázorňují jeho příjezd do Svaté země, vyučování jeho chráněnkyn Pauly a Eustochium s dvěma písaři a rozdávání opisů Jeronýmových děl.¹⁴ Na všech třech vyobrazeních byl sv. Jeroným zobrazen striktně jako nimbovaný kněz s tonzурou oděný do alby a kasule. Na miniatuře v Liuthardově žaltáři Karla II. Holého z doby kolem roku 860 byl sv. Jeroným zpodobněn jako trůnící autor při zhotovování překladu žalmů pro svůj vlastní překlad Starého zákona.¹⁵ Stejně jako v přibližně o 15 let starší První bibli Karla II. Holého byl i v předmětném Liuthardově žaltáři Jeroným vyobrazen podobně jako kněz s tonzурou, albou a kasulí.

Z podnětů karolínského umění ve velké míře vycházelo mladší otonské umění, což se projevilo rovněž v ikonografii sv. Jeronýma, jež zůstala v podobných intencích. Svatý Jeroným byl zpodobňován především jako písaří či diktující autor závažných křesťanských děl se zájmem o knihu, obecným atributem církevních otců.¹⁶ Z příkladů otonské knižní malby lze zmínit vyobrazení sv. Jeronýma na miniaturách ve dvou evangeliářiích z Bamberku a Abdinghoferu z 10. a 11. století¹⁷ či například na miniatuře v Hitdině kodexu z doby kolem

¹¹ Viz pozn. 6.

¹² Též známa jako Bible Vivien či Vivian-Bibel.

¹³ Paris, Bibliothèque nationale de France, sign. MS. lat. 1, miniatura, První bible Karla II. Holého, kol. 845, fol. 3v. K miniatuře blíže např. JUNGBLUT, R.: *Hieronymus*, s. 8-9; WERNER, F.: *Hieronymus*, sl. 527; RÉAU, Louis: *Iconographie de l'art chrétien, tome III. Iconographie des Saints, II, E-O*. Paris : Presses Universitaires De France, 1958, s. 745.

¹⁴ Srov. WERNER, F.: *Hieronymus*, sl. 528.

¹⁵ Paris, Bibliothèque nationale de France, sign. MS. lat. 1152, miniatura v Liuthardově žaltáři Karla II. Holého, kol. 860, fol. 4r. K Liuthardově žaltáři Karla II. Holého více např. RICE, E. F.: *Saint Jerome*, s. 16.

¹⁶ WERNER, F.: *Hieronymus*, sl. 520.

¹⁷ Srov. tamtéž, sl. 520; SCHNITZLER, Hermann: Hieronymus und Gregor in der ottonischen Kölner Buchmalerei. In: KAUFFMANN, Hans – BRAUNFELS, Wolfgang (Hrsg.): *Kunstgeschichtliche Studien für Hans Kauffmann*. Berlin : Gebr. Mann, 1956, s. 11-18.

roku 1020.¹⁸ Tam byl sv. Jeroným vyobrazen typicky jako trůnící nimbovaný kněz s tonzурou v albě a kasuli s nohama na *suppedaneu*, který v levé ruce drží jakožto autor závažných teologických děl *rotulus* místo vázané knihy (kodexu).

Ještě na počátku 12. století byl sv. Jeroným stále poměrně striktně zpodobňován jako kněz v příslušném oděvu s knihou jako například na mnichovské miniatuře čtyř velkých západních církevních otců a dvou dalších světců v rukopise Pavla Diakona Homiliarium,¹⁹ avšak v dalším průběhu 12. století začala být Jeronýmova ikonografie po celé západní Evropě o něco různorodější, neboť se v ní objevily nové atributy vycházející z prvků daných legendami o sv. Jeronýmovi.²⁰ Z doby kolem roku 1130 pochází sochařská výzdoba portálu katedrály sv. Lazara v Autunu,²¹ na níž se v souvislosti s postupným rozvojem úcty ke sv. Jeronýmovi objevil dosud neznámý motiv lva vycházející z textu známé jeronýmovské hagiografické produkce, legendy *Plerosque nimirum*. Svatý Jeroným se zde v motivu přejatém z legend o sv. Gerasimu Jordánském sklání ke lvovi, jemuž v činné *caritas* vytahuje trn z tlapy a uzdravuje jej v rovině reálné i symbolické, vztažené jako paralela ke Kristu, jenž spasil (uzdravil) svět od dědičného hříchu. Lev se následně stal jedním z osobních atributů sv. Jeronýma, byť svou renesanci zažil tento motiv v evropském i českém umění až ve 14. století v souvislosti se vznikem spisu *Hieronymianus* kodifikujícího ikonografii sv. Jeronýma jakožto figuru kardinála se lvem.²²

---

¹⁸ Darmstadt, Universitäts- und Landesbibliothek Darmstadt, sign. Cod. 1640, miniatura v Hitdině kodexu, kol. 1020, fol. 8r. K Hitdině kodexu např. BEUCKERS, Klaus Gereon (Hrsg.): *Äbtissin Hitda und der Hitda-Codex (Universitäts- und Landesbibliothek Darmstadt, Hs. 1640). Forschungen zu einem Hauptwerk der ottonischen Kölner Buchmalerei*. Darmstadt : WBG Academic, 2013.

¹⁹ München, Bayerische Staatsbibliothek, sign. ms. Clm 7383, miniatura v rukopise Pavla Diakona Homiliarium, počátek 12. století, fol. 2r. K miniatuře nejnověji COSMA, Alessandro – DA GAI, Valetio – PITTIGLIO, Gianni: *Iconografia Agostiniana. Dalle origini al XIV secolo*. Roma : Città nuova, 2011, s. 79.

²⁰ WERNER, F.: *Hieronymus*, sl. 521; JUNGBLUT, R.: *Hieronymus*, s. 22.

²¹ Svatý Jeroným, katedrála sv. Lazara v Autunu, západní portál, reliéf, kol. 1130. K zobrazení více např. tamtéž, s. 24; WERNER, F.: *Hieronymus*, sl. 521; VŠETEČKOVÁ, Z. – ROYT, J.: *K pramenům*, s. 522.

²² Ke spisu *Hieronymianus* a jeho dopadu na české země ve středověku podrobně KEJŘ, Jiří: *Ioannis Andreae „Hieronymianum opus“ a jeho ohlas v českých zemích*. In: *Studie o rukopisech*. Tom. 12, 1973, s. 74.

Patrně v poslední třetině 12. století začal být sv. Jeroným zobrazován rovněž jako mnich v příslušném řádovém oděvu (mnišském hábitu), což odráží jeho vlastní reálné zkušenosti a život prožitý v betlémském klášteře na počátku 5. století. Dokládají to například Jeronýmova vyobrazení ve francouzské knižní malbě, která se často nacházejí v incipitech Jeronýmových prologů, které představovaly pevnou součást běžně užívaných opisů Vulgáty. Patrně jedno z nejstarších vyobrazení sv. Jeronýma – mnicha se nalézá v historické iniciále „C“romatio v incipitu Jeronýmova prologu ke knize Tobiáš v Clermontské bibli datované do doby kolem let 1170–1180,²³ v níž byl sv. Jeroným znázorněn jako mnich s tonzuroou oděný ve splývavém černém řádovém hábitu.

Na základě pro účely této studie analyzovaných zahraničních uměleckohistorických památek, především knižní a nástěnné malby francouzské, německé, dánské a italské provenience, lze konstatovat, že se ikonografie sv. Jeronýma v průběhu 13. století poměrně ustálila. Svatý Jeroným byl převážně zobrazován jako mnich s tonzuroou v mnišském hábitu, nicméně ojedinělá nebyla rovněž vyobrazení sv. Jeronýma jakožto kněze v albě a kasuli, jež vycházela ze starších ikonografických předloh sahajících až do 7. století. Spíše výjimečně se na zobrazeních sv. Jeronýma objevoval atribut holubice Ducha svatého či mitra vyhrazená vysokým prelátům. Základní kompozici těchto vyobrazení představovala pozice Jeronýma jakožto písařího spisovatele sedícího za pulpitem vycházející dlouholeté tradice znázorňování křesťanských autorů.

Uvedené teze dokládá řada níže uvedených příkladů z 13. století. Například v historické iniciále „F“rater nacházející se v iluminovaném rukopisu Bible z Maugier z let 1225–1235 byl sv. Jeroným zpodobněn klasicky jako mnich v hnědém hábitu písaří za pulpitem,²⁴ stejně tomu

²³ Clermont-Ferrand, Bibliothèque municipale à Clermont Ferrand, sign. ms. 0001, Clermontská bible, kol. 1170–1180, pag. 203. K rukopisu např. BRISAC, Catherine: Les grandes bibles romanes dans la France du Sud. In: *Les dossiers de l'archéologie. Enluminure carolingienne et romane*. Tom. 14, 1976, s. 102; SAUZET, M. J.: *Le décor dans les manuscrits médiévaux conservés à la Bibliothèque municipale de Clermont-Ferrand (du IXe à la fin du XVe siècle)*. Clermont-Ferrand 1985, s. 110-125, 141.

²⁴ Paris, Bibliothèque Sainte-Geneviève, sign. ms. 1180, Bible z Maugier, 1225–1235, fol. 1r. K rukopisu např. BRANNER, Robert: *Manuscript painting in Paris during the reign of Saint Louis. A study of styles*. Berkeley : University of California Press, 1977, s. 45, 48, 206.

tak bylo i v historické iniciále „F“rater nacházející se v rukopise bible pravděpodobně původem z Paříže z druhé čtvrtiny 13. století²⁵ a v Bibli z Montmajour z třetí čtvrtiny 13. století.²⁶ Svatý Jeroným byl pojednán jako mnich i např. v německé bibli z Mohuče²⁷ či v historické iniciále „U“iginti z rukopisu bible z doby kolem roku 1255 deponovaného v Kodani.²⁸ Naopak například v historické iniciále „D“esiderii v blíže neurčeném jihofrancouzském rukopise bible z první třetiny 13. století,²⁹ deponovaném v městské knihovně v Chambéry, byl sv. Jeroným zpodobněn jako píšící kněz s tonzurou v albě a kasuli. S mitrou na hlavě, atributem neobjevujícím se v jeronýmovské ikonografii příliš často, byl sv. Jeroným vyobrazen například v historické iniciále „B“eato v pařížské bibli z první třetiny 13. století³⁰ či na nástěnných malbách čtyř velkých západních církevních otců z Giottova okruhu v horním kostele sv. Františka z Assisi z let 1290–1295, na nichž sv. Jeroným v albě a pluviiálu diktuje písaři.³¹

---

²⁵ Rouen, Bibliothèque municipale de Rouen, sign. ms. 0037, bible, druhá čtvrtina 13. století, fol. 1r. K rukopisu např. NASH, Susie: *Between France and Flanders, Manuscript Illumination in Amiens in the Fifteenth Century*. London : University of Toronto Press, 1999, s. 168-169, 360-363.

²⁶ Arles, Bibliothèque municipale d'Arles, sign. ms. 0001, Bible z Montmajour, třetí čtvrtina 13. století, fol. 1r. K rukopisu více SAMARAN, Charles – MARICHAL, Robert (eds.): *Catalogue des manuscrits en écriture latine portant des indications de date, de lieu ou de copiste, tome VI. Bourgogne, Centre, Sud-Est et Sud-Ouest de la France*. Paris : Centre National de la Recherche Scientifique, 1968, s. 435.

²⁷ Mainz, Gutenberg-Museum, sign. Cod. 50, bible z Mohuče, 13. století, fol. 1r. K rukopisu viz monografii WILLEMS, Wolfgang: *Die vier Fragmente der Bibelhandschriften in der Mainzer Stadtbibliothek. Arbeit im Rahmen des neutestamentlichen Seminars „Bibelhandschriften in und aus Mainz“*. Mainz : Stadtbibliothek Mainz, 1961.

²⁸ Kopenhagen, Kongelige Bibliothek, sign. MS. 4. 50, bible, kol. 1255, fol. 137v. K rukopisu např. LIST, Claudia – BLUM, Wilhelm: *Buchkunst des Mittelalters. Ein illustriertes Handbuch*. Stuttgart : Belsler Chr., 1994, s. 15.

²⁹ Chambéry, Bibliothèque municipale de Chambéry, sign. ms. 037, bible, první třetina 13. století, fol. 3v. K rukopisu více HEID-GUILLAUME, Caroline – RITZ, Anne: *Manuscrits médiévaux de Chambéry. Textes et enluminures*. Turnhout : Brepols, 1998, s. 118-124.

³⁰ Paris, Bibliothèque Sainte-Geneviève, sign. ms. 1187, bible, první třetina 13. století, fol. 40v. K rukopisu blíže pouze KOHLER, Charles: *Paris, Bibl. Sainte-Geneviève (CGM). Manuscrits 1–1382*. Paris : Plon, 1893, s. 553.

³¹ Assisi, horní kostel sv. Františka z Assisi, křížová klenba, nástěnná malba, 1290–1295. K nástěnné malbě viz COSMA, A. – DA GAI, V. – PITTIGLIO, G.: *Iconografia*, s. 152-153.

Sedm nejstarších zobrazení sv. Jeronýma v českém umění přelomu 13. a 14. století

Jak již bylo na počátku studie uvedeno, sedm nejstarších známých dochovaných vyobrazení sv. Jeronýma se v českém umění oproti nastíněným evropským příkladům objevuje poměrně pozdě až v závěru 13. a na počátku 14. století a to v historických iniciálách zimní a za druhé světové války ztracené letní části Lekcionáře Alberta Míšeňského³² i čtvrté a páté části Vyšebrodské bible.³³

Lekcionář Alberta Míšeňského, určený pro klášter cisterciacek v hornolužickém Mariensternu, pochází z doby kolem let 1280–1300 a byl iluminován patrně v malířské dílně františkánského kláštera v Praze.³⁴ V zimní části lekcionáře se hned na úvodním foliu nalézá historická iniciála „N“emo s vyobrazením sv. Jeronýma,³⁵ která se podobně jako v již přestavených zahraničních rukopisech biblí nalézá v incipitu Jeronýmových vlastních prologů k jednotlivým biblickým knihám, zde konkrétně v incipitu prologu ke knize Izajáš. Tyto prology se staly pevnou součástí liturgických knih – lekcionářů, na jejichž prvním uspořádání se Jeroným dle tradice podílel během svého pobytu v Římě na papežském dvoře v letech 382–385,³⁶ a především také od 9. století běžně užívaného latinského překladu bible – Vulgáty, na jejímž zformování se Jeroným svými vlastními překlady většiny starozákonních i novozákonních knih podílel.

³² Praha, Národní knihovna České republiky, sign. I A 59 (dříve Osek 76), Lekcionář Alberta Míšeňského – zimní část, fol. 1v; Rukopis ztracen za druhé světové války, Lekcionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 7v, fol. 13r, fol. 51v, fol. 55v.

³³ Vyšší Brod, Knihovna cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě, sign. CLVIII, Vyšebrodská bible – čtvrtá část, počátek 14. století, fol. 82v; Vyšší Brod, Knihovna cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě, sign. CLVIII, Vyšebrodská bible – pátá část, počátek 14. století, fol. 1v.

³⁴ KUBÍK, Viktor: Osecký lekcionář – Osecký lekcionář Alberta Míšeňského. In: FOL-TÝN, Dušan et al. (eds.): *Otevři zahradu rajskou. Benediktini v srdci Evropy 800–1300*. Druhé vydání 2015, Praha: Národní galerie v Praze, 2015, s. 248.

³⁵ Praha, Národní knihovna České republiky, sign. I A 59 (dříve Osek 76), Lekcionář Alberta Míšeňského – zimní část, fol. 1v. K zimní části lekcionáře nejnověji např. HLAVÁČKOVÁ, Hana: Lekcionář Alberta Míšeňského zv. Osecký lekcionář. In: BENEŠOVSKÁ, Klára (ed.): *Královský sňatek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*. Praha: Gallery, 2010, s. 430; KUBÍK, V.: *Osecký lekcionář*, s. 248–249.

³⁶ GOULBURN, Edward Meyrick: *Thoughts Upon the Liturgical Gospels for the Sundays*. Rivingtons: Forgotten Books, 1886, s. 16.

V úvodní historické iniciále „N“emo byl sv. Jeroným zpodobněn v souladu se starší zahraniční zobrazovací konvencí jako autor píšící za pulpitem (*Autorenbild*), což navazuje na karolínskou a otonskou portrétní tradici v zobrazování církevních otců a evangelistů (církevních spisovatelů) u písařského pultu. U Jeronýmova pravého ucha proto byla vyobrazena bílá holubice značící „božskou“ inspiraci Duchem svatým při psaní závažných křesťanských děl, avšak není pravda, že ji lze považovat pouze za atribut sv. Řehoře Velikého,³⁷ na jehož vyobrazeních se v raném středověku často objevuje,³⁸ ale jedná se o obecný atribut vyskytující se u všech církevních otců a evangelistů, resp. i u dalších křesťanských spisovatelů. V českém středověkém umění se holubice Ducha svatého objevila mimo jiné třeba u sv. Augustina na reversu desky Kladení Krista do hrobu (součást Třeboňského oltáře) či na dvou pražských románských rukopisech *De civitate Dei*.³⁹

Na vyobrazení byl sv. Jeroným představen jako klerik a zároveň i jako bohatý církevní prelát či ještě přesněji kanovník, neboť byl oblečen do tuniky (černé kleriky) a především luxusně pojatého pláště vyrobeného z drahé látky s kožešinou u krku, tudíž do oděvu typického pro kanovníky v době vrcholného středověku. Podobný oděv se totiž nalézá na vizuálně podobných zobrazeních neznámého kanovníka na úvodním foliu rukopisu *Mater verborum*⁴⁰ i kanovníka Beneše na úvodním foliu *Pasionálu* abatyše Kunhuty.⁴¹ Na hlavě

---

³⁷ Srov. tezi v VŠETEČKOVÁ, Z. – ROYT, J.: *K pramenům*, s. 522.

³⁸ V české románské knižní malbě např. v Olomouckém kolektáři, viz Stockholm, Kungliga biblioteket, sign. Theol. Mss. A 144, Olomoucký kolektář (*Horologium olomoucké*), před II/1142, fol. 34v. K olomouckému kolektáři nejnověji např. ČERNÝ, Pavol: *Kolektář zvaný Horologium olomoucké*. FOLTÝN, Dušan et al. (eds.): *Otevři zahradu rajskou. Benediktini v srdci Eoropy 800–1300*. Druhé vydání 2015, Praha: Gallery 2015, s. 226–227.

³⁹ Praha, Národní galerie v Praze, inv. č. O 1266, Třeboňský oltář, kol. 1380; Praha, Knihovna pražské metropolitní kapituly, sign. A 21/1, *De civitate Dei*, druhá čtvrtina 12. století, fol. 1r; Praha, Knihovna pražské metropolitní kapituly, sign. A 7, *De civitate Dei*, kol. 1200, fol. 2r. K tomu viz SLEPIČKA, M.: *Ikonografie sv. Augustina*, s. 25–27, 29.

⁴⁰ Praha, Knihovna Národního muzea, sign. X A 11, miniatura v rukopise *Mater verborum*, kol. 1240, fol. 1v. K rukopisu podrobně SOBEK, Jiří: *Mater verborum v kontextu některých aktuálních badatelských problémů*. Magisterská diplomová práce. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, 2011.

⁴¹ Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XIV A 17, *Pasionál* abatyše Kunhuty, 1313–1321, fol. 1v. K rukopisu podrobně např. URBÁNKOVÁ, Emma – STEJSKAL, Karel: *Pasionál Přemyslovný Kunhuty*. Praha: Odeon, 1975.

sv. Jeronýma se místo obvyklé tonzury nachází pokrývka hlavy neobvyklého tvaru, u níž se domnívám, že ani tak nepředstavuje černé solideo, jako spíše černý biret nošený kleriky; Jeroným byl totiž jako řádně vysvěcený kněz jedním z typických zástupců duchovenstva nosícího běžně biret na důkaz své hodnosti. Podobně vyvedený biret se nadto objevil i na jednom foliu v letní části totožného lekcionáře na hlavě neznámého klerika.⁴²

Ve ztracené letní části Lekcionáře Alberta Míšeňského, která je pohřšována od konce druhé světové války a která byla naštěstí v roce 1928 poměrně důkladně monograficky publikována Antonínem Friedlem, se nalézají čtyři další nekonvenční a ikonograficky zajímavá vyobrazení sv. Jeronýma. Předně se na foliu 7v v incipitu prologu Prisciliána z Ávily (rovněž se podílel na Vulgátě) ke knize Zjevení sv. Jana nachází historická iniciála „I“ ohannes s nezvyklým trojitým vyobrazením Boha Otce, sv. Jeronýma a sv. Jana Evangelisty ve třech kvadrilobech pod sebou.⁴³ Zobrazení Boha Otce pravděpodobně představuje aluzi na stvořitele a primární inspiraci všech posvátných náboženských textů, tedy i předmětné Apokalypsy, kterou dle tradice sepsal sv. Jan Evangelista zpodobněný konvenčně dole za písařským pultem. Nedomnívám se, že přítomnost sv. Jeronýma na vyobrazení uprostřed mezi Bohem otcem a sv. Janem, lze vysvětlit jeho prostými „zásluhami o rozvoj náboženské literatury“,⁴⁴ nýbrž faktem, že Jeroným byl patrně ve středověku pokládán za jediného původce Vulgáty a tedy i autora prologu k Apokalypse, ač jím fakticky byl Priscilián z Ávily.⁴⁵ Samotný frontálně stojící sv. Jeroným byl vyobrazen v neurčitém liturgickém oděvu jako infulovaný prelát, což odráží dobově rozšiřující se představu o sv. Jeronýmovi jakožto kardinálovi (*Legenda aurea*) a koresponduje s Jeronýmovým vysokým postavením v Římě, kde působil

⁴² Rukopis ztracen za druhé světové války, Lekcionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 13r.

⁴³ Rukopis ztracen za druhé světové války, Lekcionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 7v. K iniciále blíže FRIEDL, Antonín: *Lekcionář Arnolda Míšeňského. Jeho vztah k malířské škole řecko-italské*. Praha: Emporium, 1928, s. 13, 85, nestr. černobílá příloha č. 27; VŠETEČKOVÁ, Z. – ROYT, J.: *K pramenům*, s. 522-523.

⁴⁴ Tamtéž, s. 523.

⁴⁵ CHAPMAN, John: *Notes on the Early History of the Vulgate Gospels*. Oxford: Clarendon Press, 1908, s. 265.

jako sekretář papeže Damase I., neboť i kardinálové měli jako vysocí církevní hodnostáři právo běžně užívat *mitru simplex*.⁴⁶ Papežové udělovali mitru nejen svým legátům, kteří je reprezentovali na cestách, ale také kardinálům, kteří vykonávali úřad na papežském dvoře či jakkoli sloužili potřebám papežů, respektive katolické církve. Od počátku 12. století se mitra běžně objevovala i na vyobrazeních kardinálů, kteří nebyli biskupy z tzv. suburbikálních diecézí.⁴⁷

Na foliu 13r lekcionáře se v incipitu Jeronýmova prologu k tzv. katolickým epistolám nachází historická iniciála „N“on s vyobrazením sv. Jeronýma a patrně neznámého klerika.⁴⁸ V levé části iniciály se nachází trůnící sv. Jeroným oděný do tuniky a pluviálu, jenž je zobrazen podobně jako na fol. 7v a fol. 55v Lekcionáře Alberta Míšeňského s mitrou na hlavě. V tomto případě se jedná o nejstarší kónický tvar mitry objevující se u sv. Jeronýma například rovněž v pařížské biblí z první třetiny 13. století.⁴⁹ Svatý Jeroným drží v levé ruce prázdnou nápisovou pásku symbolizující text sv. Písma a pravou rukou na ni v gestu autority viditelně ukazuje, jako by dané Písmo blíže vykládal či vyučoval. Nápisovou pásku se vpravo chystá převzít neurčitá postava, u níž se Antonín Friedl domníval, že představuje sv. Apoštola,⁵⁰ autora jedné z epistol, které uvozuje Jeronýmův prolog. Stejně jako Zuzana Všetěčková se nedomnívám,⁵¹ že se jedná o sv. Apoštola, ale spíše o neznámého klerika, protože postava má na hlavě bilet. Ten je navíc vizuálně podobný tomu na Jeronýmově vyobrazení na úvodním foliu zimní části lekcionáře.⁵² Byť jedinou známou fotografií sledované historické iniciály z nezvěstné letní části lekcionáře je pouze černobílá fotografie publikovaná v mono-

---

⁴⁶ VŠETEČKOVÁ, Z. – ROYT, J.: *K pramenům*, s. 523.

⁴⁷ BECK, Egerton: The mitre and tiara in heraldry and ornament. In: *The Burlington magazine for connoisseurs*. Tom. 23, vol. 124, 1913, s. 221.

⁴⁸ Rukopis ztracen za druhé světové války, Lekcionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 13r. K iniciále více FRIEDL, A.: *Lekcionář*, s. 28, 85, nestr. černobílá příloha č. 45; VŠETEČKOVÁ, Z. – ROYT, J.: *K pramenům*, s. 523, 525.

⁴⁹ Paris, Bibliothèque Sainte-Geneviève, sign. ms. 1187, bible, první třetina 13. století, fol. 40v.

⁵⁰ FRIEDL, A.: *Lekcionář*, s. 28.

⁵¹ VŠETEČKOVÁ, Z. – ROYT, J.: *K pramenům*, s. 523.

⁵² Praha, Národní knihovna České republiky, sign. I A 59 (dříve Osek 76), Lekcionář Alberta Míšeňského – zimní část, fol. 1v.

grafii Antonína Friedla,⁵³ lze z ní přesto usuzovat, že tento neznámý klerik je zjevně oblečen do šedého až bílého řádového oděvu, což by v souvislosti s určením rukopisu pro ženský klášter cisterciáček v Mariensternu mohlo znamenat, že se v jeho případě jedná o neznámého příslušníka cisterciáckého řádu, který vykonával nad ženským klášterem dohled a duchovní správu, což by zároveň bylo dalším potvrzením určení rukopisu pro hornolužický Marienstern.

Na dalším foliu 51v letní části Lektionáře Alberta Míšeňského se v incipitu dalšího Jeronýmova prologu ke knihám Šalamounovým (Přísloví, Kazatel, Píseň písní) nalézají historická iniciála „C“romatio se společným vyobrazením sedícího sv. Jeronýma zpodobněného jako kněze s tonzурou v albě i kasuli a krále Šalamouna v královském šatu s královskou korunou na hlavě,⁵⁴ která se podobá koruně na Šalamounově vyobrazení na fol. 50r totožného rukopisu.⁵⁵ Postavy nesporně identifikují nápisy „S. IERONIMUS“ a „REX SALOMON“. Svatého Jeronýma a biblického krále Šalamouna, křesťanský vzor moudrosti, spojuje dohromady zájem o knihu jako aluzi na text Jeronýmova prologu ke knihám Šalamounovým. Knihu, jak je patrné z polohy rukou postav, sv. Jeroným jako autor prologu a křesťanský interpret sv. Písma předává Šalamounovi, jemuž bývá tradičně připisováno autorství tří výše zmíněných biblických knih. Kompozice vychází z prvků dedikačních scén,⁵⁶ kdy jedna vyobrazená postava symbolicky věnuje dar postavě druhé. V případě této scény nelze hovořit přímo o tzv. typologickém paralelismu, neboť vyobrazení blíže neporovnává bezprostředně biblické starozákonní a novožákonní události, avšak přesto se domnívám, že král Šalamoun byl jako starozákonní postava jakousi prefigurací církevního otce sv. Jeronýma, protože obě postavy spojuje nejen společný zájem o posvátné texty, ale i stěžejní společná vlastnost – moudrost. Známa biblická moudrost Šalamounova je tak společným zobrazením na stejné rovi-

⁵³ FRIEDL, A.: *Lektionář*, nestr. černobílá příloha č. 45.

⁵⁴ Rukopis ztracen za druhé světové války, *Lektionář Alberta Míšeňského – letní část*, kol. 1280–1300, fol. 51v. K iniciále blíže FRIEDL, A.: *Lektionář*, s. 29, 85, nestr. černobílá příloha č. 46; VŠETEČKOVÁ, Z. – ROYT, J.: *K pramenům*, s. 523, 525.

⁵⁵ Rukopis ztracen za druhé světové války, *Lektionář Alberta Míšeňského – letní část*, kol. 1280–1300, fol. 50r.

⁵⁶ Tamtéž, s. 523.

ně významu,⁵⁷ zdůrazněné sezením na společném sedadle (lavici), připodobňována k učené moudrosti Jeronýmově.

Poslední vyobrazení sv. Jeronýma v letní části lektionáře se nalézá na foliu 55v snad v části druhého odstavce Jeronýmova prologu ke knihám Šalamounovým,⁵⁸ jak to dovoluje predikovat jediná dochovaná fotografie ve Friedlově monografii.⁵⁹ V historické iniciále „L“iber frontálně stojící sv. Jeroným v zásadě opakuje typ sv. Jeronýma z fol. 7v téhož rukopisu,⁶⁰ kde byl vyobrazen podobně s mitrou na hlavě. V příkladu historické iniciály „L“iber se tedy se jedná o vysokého církevního hodnostáře, preláta, oděného do liturgického oděvu – alby, dalmatiky a kasule. Jeroným se zde objevil v jednoduchém standardním schématu poplatném vyobrazením latinských církevních otců v českém umění konce 13. století, což například dokládá víceméně stejné vyobrazení infulovaného sv. Ambrože na fol. 192r v zimní části Lektionáře Alberta Míšeňského.⁶¹

Z počátku 14. století pocházejí poslední dvě detailně sledovaná Jeronýmova zobrazení, jež se nalézají ve čtvrté a páté části Vyšebrodské „gigantické“ bible iluminované pro klášter cisterciáků ve Vyšším Brodě.⁶² Zůstává otázkou, zda bibli přímo iluminoval neznámý malíř ve vyšebrodském skriptoriu,⁶³ nebo si vyšebrodští mni-

⁵⁷ K moudrosti Šalamounově viz BIBLE ČEP, 1Kr 5, 9–14; tamtéž, 1Kr 3,16–28.

⁵⁸ Rukopis ztracen za druhé světové války, Lektionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 55v. K iniciále blíže FRIEDL, A.: *Lektionář*, s. 14, 85, nestr. černobílá příloha č. 39; VŠETEČKOVÁ, Z. – ROYT, J.: *K pramenům*, s. 523.

⁵⁹ FRIEDL, A.: *Lektionář*, nestr. černobílá příloha č. 39

⁶⁰ Rukopis ztracen za druhé světové války, Lektionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 7v.

⁶¹ Praha, Národní knihovna České republiky, sign. I A 59 (dříve Osek 76), Lektionář Alberta Míšeňského – zimní část, fol. 192r.

⁶² Vyšší Brod, Knihovna cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě, sign. CLVIII, Vyšebrodská bible – čtvrtá část, počátek 14. století, fol. 82v; Vyšší Brod, Knihovna cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě, sign. CLVIII, Vyšebrodská bible – pátá část, počátek 14. století, fol. 1v. K Vyšebrodské bibli blíže např. FRIEDL, Antonín: *Iluminované rukopisy vyšebrodské*. České Budějovice : Krajská knihovna, 1967, s. 26-33; ŘÍHA, David Michal: *Základní fond středověkých rukopisů v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě*. Bakalářská práce. Praha : Katolická teologická fakulta Univerzity Karlova v Praze, 2007, s. 60-69.

⁶³ KRÁSA, Josef: *Nástěnná a knižní malba 13. století v českých zemích*. In: JANÁČEK, Josef et al. *Umění doby posledních Přemyslovců*. Roztoky u Prahy : Středočeské muzeum, 1982, s. 66.

ši bibli objednali v sesterském rakouském klášteře,⁶⁴ avšak je jisté, že výzdoba bible byla inspirována rakouskou produkcí.

Na foliu 82v čtvrtého svazku Vyšebrodské bible se v incipitu Jeronýmova prologu ke knize Job nalézá badáním dosud opomíjená historická iniciála „C“ogor se soliterním vyobrazením sv. Jeronýma na zlatém supernaturálním pozadí.⁶⁵ Jeroným zde byl v souladu se starší zobrazovací tradicí a podobně jako na většině zobrazení v Lekcionáři Alberta Míšeňského představen typicky jako kněz s tonzурou oděný do liturgických rouch – alby a kasule. Jeroným drží v ruku podobně jako na fol. 13r letní části Lekcionáře Alberta Míšeňského prázdnou nápisovou pásku,⁶⁶ což patrně vyjadřuje fakt, že Jeroným v předmětném prologu k Jobovi jako exegeta blíže vykládá text sv. Písma, které v naznačeném gestu čtenářům symbolicky předává a zpřístupňuje.

I v následující páté části Vyšebrodské bible se na foliu 1v v incipitu Jeronýmova prologu ke čtyřem evangeliím, adresovaném papeži Damasovi I., nachází historická iniciála „B“eatissimo s veskrze podobným konvenčním vyobrazením sv. Jeronýma jako ve čtvrté části gigantické Vyšebrodské bible.⁶⁷ Jeroným zpodobněný jako kněz s tonzурou je oblečen do liturgických rouch – alby a červené kasule se zelenou podšívkou. Svatý Jeroným drží v levé ruce, stejně jako na vyobrazení na fol. 55v letní části Lekcionáře Alberta Míšeňského,⁶⁸ knihu jakožto obecný atribut církevních otců a aluzi na Jeronýmovu spisovatelskou činnost. Jeroným zároveň ukazovákem pravé ruky ukazuje vzhůru, což značí typické gesto učitele a exegety. Tento církevní otec jako nezpochybnitelná církevní autorita upozorňuje na vážnost zaznamenaného textu sv. Písma, resp. v rámci předmětného vyobrazení patrně přímo na text čtyř evangelií, jimž je Jeronýmův prolog věnován. Pro-

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Vyšší Brod, Knihovna cisterciáckého klášteře ve Vyšším Brodě, sign. CLVIII, Vyšebrodská bible – čtvrtá část, počátek 14. století, fol. 82v.

⁶⁶ Rukopis ztracen za druhé světové války, Lekcionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 13r.

⁶⁷ Vyšší Brod, Knihovna cisterciáckého klášteře ve Vyšším Brodě, sign. CLVIII, Vyšebrodská bible – pátá část, počátek 14. století, fol. 1v.

⁶⁸ Rukopis ztracen za druhé světové války, Lekcionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 55v.

střednictvím života dle evangelia lze totiž dosáhnout věčné spásy. Na tomto místě bych chtěl upozornit na chybnou fotografii tohoto vyobrazení ve studii Zuzany Všetěčkové a Jana Royta,⁶⁹ neboť fotografie Jeronýmova vyobrazení na foliu 1v páté části Vyšebrodské bible neodpovídá. Dle malířského stylu a užitých palmet se v tomto případě jedná o jiné a o něco starší Jeronýmovo vyobrazení z některého z rakouských rukopisů uvozující Jeronýmův dopis adresovaný sv. Paulinovi z Noly (historická iniciála „F“rater), jímž často na úvodním foliu začínaly latinské i vernakulární středověké rukopisy biblí, nikoli tedy o počátek páté části Vyšebrodské bible.

Závěrem

Ze studie detailně analyzující nejstarší dochované příklady ikonografie sv. Jeronýma v českém umění doby posledních Přemyslovců, tedy ještě asi půlstoletí před rozvojem kultu sv. Jeronýma za vlády českého krále Karla IV. a příchodem nových ikonografických typů a motivů (sv. Jeroným jako kardinál, sv. Jeroným vytahující trp z tlapy lva) do českého umění ze zahraničí, vyplývá, že se Jeronýmova vyobrazení objevovala výhradně v médiu knižní malby a vždy uvozovala Jeronýmovy prology k biblickým knihám, které se staly neodmyslitelnou součástí středověkých latinských rukopisů biblí i lekcionářů, na jejichž redakci se dle tradice sv. Jeroným podílel. V případě úvodních folií takřka všech iluminovaných biblických rukopisů byl pak Jeroným tradičně vyobrazován v incipitu Jeronýmova dopisu sv. Paulinovi z Noly, kterým Vulgáta, sestavená Jeronýmem během jeho pobytu v Římě na papežském dvoře, striktně začínala.

Nejstarších sedm sledovaných vyobrazení sv. Jeronýma v zimní a ztracené letní části Lekcionáře Alberta Mišeňského a „gigantické“ Vyšebrodské biblí pochází ze závěru 13. a počátku 14. století. Ikonografie těchto českých zobrazení plynule navazuje na starší ikonografické vzory známé z evropských umělecko-historických památek z období raného a vrcholného středověku. Svatý Jeroným byl na nich vyobrazen vždy jako člen duchovenstva, buď jako prostý kněz s tonzурou oděný do příslušného liturgického oděvu, alby a kasule, nebo jako církevní prelát taktéž v liturgickém oděvu, ale s mitrou na

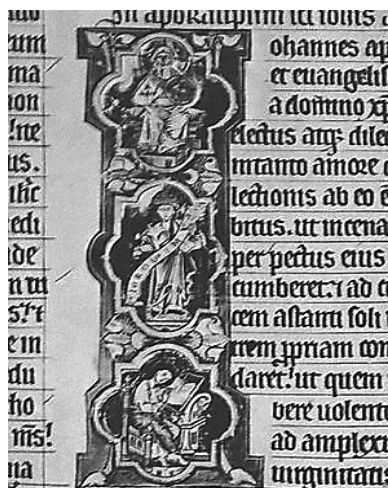
---

⁶⁹ VŠETEČKOVÁ, Z. – ROYT, J.: *K pramenům*, s. 526.

hlavě odrážející nečetná Jeronýmova „infulovaná“ vyobrazení ve francouzských rukopisech 13. století. Daná vyobrazení se vyznačují jistou variabilitou, přičemž se objevuje vícero ikonografických variací a motivů, nicméně u sv. Jeronýma se ve sledovaných rukopisech neobjevuje jeho žádný osobní atribut, pouze obecné atributy latinských církevních otců a spisovatelů, kniha v podobě kodexu či svitku – nápisové pásky a holubice Ducha svatého. V jednom příkladu Jeronýmovo vyobrazení odráželo kompozici písíciích autorů textu (*Autorenbild*) sedících za pulpitem, což navazovalo na původní helénistickou kompozici, kterou pro zobrazení křesťanských spisovatelů hojně užívala karolínská i otonská knižní malba a u Jeronýmových vyobrazení se v českém umění stala společně s dalšími motivy základním kompozičním prvkem i na dochovaných Jeronýmových vyobrazeních z 14. a 15. století.

Obrazová příloha

Obr. 1. Svatý Jeroným v historické iniciále „N“emo, Lektionář Alberta Mišeňského – zimní část, kol. 1280–1300, fol. 1v. Zdroj: HLAVÁČKOVÁ, H. J.: *Lektionář Alberta Mišeňského zv. Osecký lektionář*. In: BENEŠOVSKÁ, K. (ed.): *Královský snátek. Eliška Přemyslovna a Jan Lucemburský – 1310*. Praha 2010, s. 430.

Obr. 2. Bůh Otec, sv. Jeroným a sv. Jan Evangelista v historické iniciále „I“ohannes, Lektionář Alberta Mišeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 7v. Zdroj: FRIEDL, Antonín. *Lektionář Arnolda Mišeňského. Jeho vztah k malířské škole řecko-italské*. Praha 1928, nestr. černobílá příloha č. 27.

K nejstarší ikonografii sv. Jeronýma na českých památkách...

Obr. 3. Svatý Jeroným s klerikem v historické iniciále „N“on, Lektionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 13r. Zdroj: FRIEDL, Antonín. *Lektionář Arnolda Míšeňského. Jeho vztah k malířské škole řecko-italské*. Praha 1928, nestr. černobílá příloha č. 45.

Obr. 4. Svatý Jeroným s králem Šalomounem v historické iniciále „C“romatico, Lektionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 51v. Zdroj: FRIEDL, Antonín. *Lektionář Arnolda Míšeňského. Jeho vztah k malířské škole řecko-italské*. Praha 1928, nestr. černobílá příloha č. 46.

Obr. 5. Svatý Jeroným v historické iniciále „L“iber, Lektionář Alberta Míšeňského – letní část, kol. 1280–1300, fol. 55v. Zdroj: FRIEDL, Antonín. *Lektionář Arnolda Míšeňského. Jeho vztah k malířské škole řecko-italské*. Praha 1928, nestr. černobílá příloha č. 39.

Obr. 6. Svatý Jeroným v historické iniciále „C“ogor, Vyšebrodská bible – čtvrtá část, počátek 14. století, fol. 82v. Zdroj: ŘÍHA, D. M.: *Základní fond středověkých rukopisů v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě*. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, bakalářská práce. Praha 2007, obrazová příloha č. III/3d.14.